

Debat

Vikingerne ledingsflåde

Af Poul Skaaning

Desværre stiller universiteterne nu om dage ikke krav om teser i disputater. Det ville ellers have været en stor lettelse for både opponenter og almindelige dødelige brugere af Niels Lunds disputats *Lið, leding og landeværn*, om forfatteren på forhånd havde tilkendegivet sit standpunkt til vikingerne militærvæsen. Det er nemlig ikke helt let uden videre at fastslå, om han anerkender eksistensen af en leding i vikingetiden eller ej. Hvis han gør, ville man jo også gerne vide, hvordan han mener, at den var indrettet.

Efter en nøjere granskning er jeg kommet frem til, at Niels Lund besvarer det første spørgsmål bekræftende, daerne havde virkelig en leding fra omkring år 700. Han tildeler den dog kun en beskeden rolle i sammenligning med høvdingenes private hærstyrker, og han gør ikke noget forsøg på at definere dens funktion, at måle kongens myndighed eller at fastslå dens indhold og omfang.

Hans tendens i forhold til andre historikere og især med hensyn til vikingetidens sidste og kontroversielle afsnit fra Harald Blåtand til Knud den Store vil derfor være at formindske og bortforklare ledingens betydning. Han accepterer f.eks. ikke Rikke Malmros' konklusion, at Sven Tveskæg erobrede England sammen med mandskabet på dannerne ledingsflåde.

Bogen er dediceret til Knud Hannestad, der var Niels Lunds lærer i middel-

alderens historie på Aarhus Universitet. Angiveligt skyldes dedikationen, at Hannestad ved en bestemt lejlighed anbefalede studenterne at forlade forskningens historie og gå direkte til kilderne. Uhæmmet af lærde forgængere skulle de på den måde have en chance for at vinde ny indsigt. Der er nu ikke mange tegn på, at Niels Lund har smidt kludene for at tage sig et forfriskende bad i kilderne. Tværtimod har han skrevet en sprænglærd bog med masser af forskningshistorie og litteraturhenvisninger, men hvor – som vi skal se – den kildekritiske analyse ikke holder mål med lærdommen.

Niels Lund gør i indledningen rede for de vigtigste etaper i den nyere ledingsforskning. Han omtaler med sympati Erik Arup, der mente, at vikingekongerne ikke rådede over en krigsleding. Den skulle nemlig først være opstået efter vikingetidens afslutning og oprindeligt have bestået af et sammenrend af høvdingenes private hærstyrker. Modstykket udgøres af Rikke Malmros, som påviste ledingens eksistens i den senere vikingetid ud fra *Encomium Emmae* og de samtidige skjaldekvad. Midtvejs hører vi om Aksel E. Christensen, der under indtryk af trelleborgenes imponerende dimensioner forlod overbevisningen om vikingekongernes svaghed til fordel for den modsatte om deres styrke.

De fleste danske historikere fulgte Aksel E. Christensen i hans nye syn på

vikingetiden. Men det gælder ikke Niels Lund. Han blev med visse modifikationer, som jeg straks skal komme tilbage til, stående på det Arupske standpunkt, at ledingen indtil middelalderens begyndelse bestod af høvdingenes *lið*, som er Niels Lunds betegnelse for deres private hærstyrker.

Kan man skildre den ældre leding uden at omtale herredet? Niels Lund kan åbenbart. I hvert fald affærdiger han herredet som ledings administrative grundlag med bemærkningen, at det kun vedrører rigets retslige opdeling, ikke den militære. Han har tilsyneladende overset, at tinget i den germanske verden er vokset ud af hærforamlingen.

Herredet er rigets ældste og grundlæggende administrationsenhed, skipænet kun den sekundære. Det kan konstateres af, at de fleste herreder senere blev opdelt i to eller tre skipæn. At herrederne ikke alene havde retslig betydning, kan ses af det faktum, at de alle havde adgang til havet. Skipænereformen må være gennemført efter vikingetidens afslutning.

Der var omkring 200 herreder i Danmark, og hvert af dem skulle stille et skib til ledingsflåden. Niels Lund har øjensynligt ikke undret sig over, at en så pålidelig kilde som de frankiske rigsannaler omkring år 800 flere gange anslår danernes flåde til netop 200 skibe. Det er selvfølgelig ikke noget bevis for herredets militære betydning, men dog så påfaldende, at det fortjente en kommentar.

Hvis Niels Lund havde erkendt, at herredet og ikke skipænet var administrationsenheden, ville han næppe have fyldt vikingetidsafsnittet med langstrakte beskrivelser af retstilstande i de jyske, norske og svenske ledinger efter landskabslovene. Jyske Lov opererer udelukkende med skipænet som administrationsenhed, og de norske og svenske

love er ligeledes helt knyttet til middelalderledingen. Blandt andet fordi kulturpåvirkningen i almindelighed foregår fra syd mod nord, er det sandsynligt, at de norske og svenske ledinger efterligner den danske. Landskabslovene er med andre ord lige så umulige kilder til vikingetiden som de samtidige sagaer. Hvad den angelsaksiske fyrde, der – i skarp modsætning til ledingen – ifølge Niels Lund ikke på noget tidspunkt var samlet til en fælles aktion, egentlig har at gøre i et værk om danernes leding, er også en gåde. Da forfatteren ikke har givet nogen definition på danernes søleding, er der heller ikke gjort forsøg på at vurdere ligheder og forskelle mellem den og den landleding, som vokser frem i Frankeriget fra omkring 650. Det er uheldigt, da frankernes leding er den eneste af de omtalte, som påviseligt er opstået *forud* for danernes.

Det er de arkæologiske undersøgelser af Kanhavekanalen på Samsø (726) og det ældste Danevirke (737), som overbeviste ham om ledings eksistens.

Niels Lund har ikke været opmærksom på det samarbejde mellem sprogfolk og arkæologer, som har ført til de opsigtsvækkende resultater, der er beskrevet bl.a. i *Atlas over Fyns kyst*. Fynske herredsbønder har jævnt fordelt på øens tolv herreder og et par kilometer opad åerne efterladt sig spor, der viser, at her byggede og tilrigoede de deres snekker; i vikingetiden betyder snekke ikke blot skib, men krigsskib. Det er landvindinger, som i høj grad bekræfter søledings eksistens og herredets betydning.

Niels Lunds syn på den ældre vikingetids leding kommer bl.a. frem i de frankiske rigsannalers beskrivelse af nogle begivenheder på kejser Ludvig den Frommes tid i 817. Det år sendte de regerende Godfredsønner, der stod i ledtog med abodritterfyrsten Sclaomir, ledingsflåden op ad Elben og videre ad

Stør imod fæstningen Esesfelth (Itzehoe). Her skulle den forene sig med abodritterhæren og danernes faste hærstyrke ved Danevirke under jarlen Gluomi. De to landhære skulle bane sig vej frem til fæstningen gennem Holsten, hvorefter alle tre hære skulle samvirke om at erobre Esesfelth. Desværre for Godfredsønnerne løb planen ud i sandet, da det som så ofte i vikingetid og middelalder viste sig, at forsvaret var stærkere end angrebet, og at fæstningen kun kunne indtages ved en langvarig belejring.

Det er interessant at se, hvilke konklusioner Niels Lund uddrager af den historie. For ham er det en beretning, der især viser vikingekongernes svagheit og udsatte stilling: »Faldt stormændene fra, forsvandt muligheden for at samle alle rigets stridsskræfter, ja, riget selv var under opløsning. Såvel riget som dets hær og flåde har bestået i kraft af personlige loyalitetsforhold« (s. 94f). I rigsannalerne stod der ikke et ord om stormændenes svigtende loyalitet. For enhver anden end Niels Lund er det trods fiaskoen ved Esesfelth en beretning, der viser vikingekongernes magt og organisationstalent. Den kunne have været benyttet til at vise, at hær og flåde er en og samme organisme i vikingetiden, at flåden ikke bruges til egentlig søkrigsførelse, men til at føre krigsfolkene frem til krigsskuepladsen, og at der bag dens virke ligger et enormt forberedelsesarbejde, der afspejler en ledingsorganisation. Men alt det er der intet om i Niels Lunds bog. Han refererer kilder, men gør intet forsøg på at trænge ind i den virkelighed, som findes under kildernes overflade.

Den ældre leding går i opløsning midt i det 9. århundrede, da vikingetogterne kulminerer. Historikerens hovedproblem bliver derfor at afgøre, om det lykkes Harald Blåtand at restaurere ledingen i det 10. århundrede, således

som Rikke Malmros og andre historikere har hævdet.

Dem hører Niels Lund bestemt ikke med til. Ganske vist har Jellinghøjene, Danevirkes restaurering, Ravningsbroen og trelleborgene overbevist ham om, at Harald Blåtand »givetvis ikke har haft mindre leding end Godfred og Horik« (s. 112f). Men det var åbenbart ikke en rigtig leding, for han tilføjer: »Hvis man ved leding forstår en ordening, hvorefter hver enkelt høvding, eller endog hver enkelt bonde, var pålignet en ydelse, der stod i forhold til hans reelle ressourcer, som der var foretaget en opgørelse af, så rækker grundlaget ikke«.

Niels Lund er tilsyneladende afhængig af skriftlige kilder. Det er, som om han kun anerkender den leding, der bliver beskrevet i Jyske Lov, som autentisk. Men vikingetiden har samme ret som andre perioder til at blive bedømt på sine egne præmisser og efter sine egne kilder, bl.a. også de arkæologiske. Man skulle jo tro, at trelleborgene repræsenterede en passende udfordring til enhver ledingshistoriker, men det gør de ikke i dette tilfælde. At der bygges mindst fem trelleborge i året 980, hvor i tusindvis af mennesker var beskæftiget, får ikke forfatteren til at konkludere, at så står der en militærorganisation bag.

Hvis Niels Lund en gang fik lyst til at forlade studerekammeret for i hans og min læremester Knud Hannestads ånd at studere vikingernes søleding i praksis, skulle han rejse til Ravnings Enge i Vejle ådal og forestille sig ca. 10.000 mand i sommeren 979 i gang med at udgrave hulveje, fælde, transportere og tilhugge træer, anbringe brøstolper i et sindrigt system i ellemosen for at bygge kongen en bro på 800 meters længde. Hvis han stiller sig selv nogle helt elementære spørgsmål, som f.eks. hvordan krigsfolkene fik noget at spise, vil han sikkert hurtigt finde ud af, at der står al

den ledingsorganisation bag mandskabet, som han kan ønske sig.

Om kong Sven Tveskæg siger Niels Lund, at *Rikke Malmros* nødvendigvis måtte tillægge ham en leding, når hun havde tillagt faderen en sådan. Rikke Malmros' standpunkt er velkendt, men hvad mener doktoranden selv? Det er mere gådefuldt. Et langt citat af *Encomium Emmae* skildring af forhistorien til det sidste afgørende flådeudbud før angrebet på England munder ud i følgende ræsonnement: »Hvis dette skal betragtes som et ledingsopbud, er det imidlertid klart, at her ikke er tale om et ledingsopbud af den type, som afspejles i lovene fra det trettende århundrede« (s. 116).

Niels Lund betragter landskabslovenes leding som den »rigtige«, og det hindrer ham i at godkende vikingernes leding som lige så autentisk. Hvad var der i grunden i vejen med vikingernes leding, siden den ikke kan opnå Niels Lunds

sanktion? Han anfører, at der »ikke er tale om bestemte forpligtelser på deltagerne i forhold til deres ressourcer«.

En af de største svagheder ved vikingetidsafsnittet i *Lið, leding og landeværn* er, at Niels Lund end ikke strejfer begrebet bol. Man kan ikke for alvor diskutere vikingetidens byrdefordeling uden en definition af bolet. Men hvad enten Niels Lund vil anerkende det eller ej, så var byrderne fordelt mellem bønder, som gjorde krigstjeneste, og dem, som blot leverede proviant til skibsbesætningen. Alt andet er umuligt. Han har ret i, at krigstjenesten i vikingetiden påhvilede den enkelte slægt, at søn f.eks. fulgte fader som rorkarl på det ottende sæde til bagbords side i vikingeskibet, mens den i højmiddelalderen gik på omgang mellem havnebønderne. Men det kan umuligt tjene som begrundelse for, at den første slags leding skulle være mindre autentisk end den sidste.

Leding, næsegæld og kongemagt

Af Niels Lund

Redaktionen har forelagt mig Poul Skaanings indlæg og spurgt, om jeg ønskede at svare på det – og samtidig eventuelt replicere på Rikke Malmroses anmeldelse af min *Lið, leding og landeværn* i sidste hæfte af dette tidsskrift. Det regnes vist i almindelighed for dumt eller dårlig tone at tage til genmæle mod anmeldelser, men som indimellem flittig anmelder selv bryder jeg mig ikke om den tanke, at anmeldelser ikke skulle kunne betragtes som debatoplæg. Man skriver dog en bog, og i særdeleshed en disputats, for at sætte et emne

under diskussion, og så ville det vel være en kende selvmodsigende ikke at tage imod de tilbud om diskussion, der nu fremkommer – i anmeldelses- eller anden form. På den anden side er jeg alt andet end sikker på, om jeg kan løfte den opgave at behandle to indlæg med så store indbyrdes modsætninger under én hat. Malmros betragter mit arbejde som »et usædvanlig tæt sammenhængende værk, båret af én gennemført tese« (s. 346), medens Skaaning beklager dets mangel på tese. Og hermed er vanskelighederne ikke udtømt, for beg-